

ALLMÄNHETENS ÅSIKTER OM MEDIERS (O)BEROENDE OCH (O)PARTISKHET

ULRIKA ANDERSSON

Sammanfattning

Opartiskhet och oberoende är två centrala byggstenar i nyhetsjournalistiken. Trots en samhällelig förväntan om att medierna ska verka i enlighet med dessa normer råder viss tveksamhet hos allmänheten när det gäller om så egentligen är fallet. Detta kapitel om folkets åsikter i frågor om mediers opartiskhet och oberoende visar att hälften av respondenterna i 2022 års SOM-undersökning anser att svenska medier ofta har en politisk agenda i sin nyhetsbevakning. Synen på hur oberoende medier är när de berättar om samhället är varierande. En majoritet bedömer SVT och Sveriges Radio (SR) som oberoende, medan fyra av tio gör samma bedömning av TV4 och morgontidningarna. Vidare betraktar var fjärde person kvällspressen som oberoende. Kapitlets avslutande del fokuserar på det uppdrag som SVT och SR har som oberoende och opartiska public servicemedier. Frågan rör huruvida deras uppdrag bör smalnas av. Förslaget får inget gehör hos allmänheten. Inte ens bland sympatisörer till politiska partier som önskar genomföra omfattande förändringar av public serviceuppdraget finns det stöd för att kraftigt reducera programutbudet.

I den professionella nyhetsjournalistiken är saklighet, oberoende och opartiskhet, liksom efterlevnad av de medieetiska riktlinjerna, grundläggande utgångspunkter. Förväntningarna på saklighet och opartiskhet finns angivna i såväl statliga press- och medieutredningar som i sändningstillståndet för public service (Prop. 2018/19:136; SOU 1975:78; SOU 1994:37). Samtidigt har nyhetsmedierna alltid haft en viss politisk förankring. Det gäller inte minst dagspressen, som präglats av sin partipolitiska tradition. Fram till mitten av 1970-talet fanns det i många städer fortfarande tidningar med olika partifärg inte bara på ledarsidorna utan även på nyhetsplats. Då uppfattades denna partianknytning som naturlig och påverkade människors val av tidning och syn på dagspressen (Hallin & Mancini, 2004; Weibull, 1983). Med ökad konkurrens och marknadskoncentration under 1980-talet ändrades förutsättningarna radikalt och den professionella journalistiken blev ett måste för de dagstidningar som vände sig till en bred publik. Det har dock inte hindrat den politiska traditionen från att finnas kvar i ledare och på kultursidor (jfr. Weibull & Wadbring, 2020).

Det här kapitlet fokuserar på frågor som på olika sätt handlar om synen på mediers oberoende och/eller opartiskhet. Det handlar bland annat om i vilken

utsträckning allmänheten upplever att svenska medier har en politisk agenda i sin nyhetsbevakning och i vilken mån olika medier bedöms vara oberoende när de berättar om samhället och världen. Den senare frågan kommer också att knytas an till synen på public serviceuppdraget.

Oberoende och opartiskhet på politikernas och allmänhetens agenda

Den politiska debatten om mediernas oberoende och eventuella gynnande av olika perspektiv har under de senaste åren varit hård. I synnerhet public service har hamnat i skottgluggen när politiker till höger har riktat kritik mot vad som uppfattats som vänstervridning och brist på opartiskhet. Även andra medier har kritiserats, men till skillnad från dagspressen är politikernas möjligheter att påverka ramarna för public service större, även om det kräver visst politiskt samförstånd och tålmod. Flera partier har föreslagit att public serviceuppdraget bör reduceras för att öka fokus på vissa spetsområden. Kristdemokraterna (KD) förespråkar exempelvis ett smalare och vassare utbud (Kristdemokraterna, 2022), en förändring som även företrädare för Moderaterna (M) och Sverigedemokraterna (SD) har efterfrågat (Kulturutsk. bet. 2020/21:KrU3, 2022/23:KrU9). Sverigedemokraterna har föreslagit att de tre public servicebolagen ska slås samman och att nyhetsverksamheten ska reformeras med avseende på saklighet och opartiskhet (Kulturutsk. bet. 2022/23:KrU9). Liknande förslag till begränsningar i public servicemediers verksamhet har förekommit, och även genomförts, i andra europeiska länder (Saurwein m.fl., 2019; Lindeberg, 2023).

Mot högerpartiernas förslag om ökad styrning av public service står förslag som kommit från Socialdemokraterna (S), Vänsterpartiet (V), Miljöpartiet (MP) respektive Liberalerna (L) om ett grundlagsskydd av public service för att värna uppdraget och förflytta beslutsfattandet från regering till riksdag (Journalisten, 2022; Kulturutskottets betänkande 2022/23:KrU9). Även Centerpartiet (C) har ställt sig bakom nämnda partiernas förslag om ett stärkt grundlagsskydd (Journalisten, 2022). Frågan om grundlagsskydd fanns med i 2018 års parlamentariska tryck- och yttrandefrihetskommitté men i det arbete som genomfördes uppnåddes inget samförstånd i riksdagen då M (som då var näst största parti i riksdagen) avvisade förslaget (Ju 2018:01; SOU 2020:45). Fortfarande finns ingen samsyn i riksdagen i frågan. Utöver grundlagsskydd vill S även se ett bredare public serviceuppdrag (Kulturutskottets betänkande 2022/23:KrU9). Även om alla partier från vänster till höger betonar att public service i sig har ett stort värde för samhället, så länge verksamheten präglas av oberoende och opartiskhet, råder en relativt stor skiljelinje mellan vänstern/mitten och högern vad gäller hur uppdraget ska vara utformat.

Kritiken mot vad som uppfattas som mediernas partiskhet kommer inte bara från företrädare för politiska partier, den syns och hörs också runt om på sociala medier. En majoritet av den svenska allmänheten uppfattar dock att det inte finns någon tydlig vänster- eller högerorientering i nyhetsjournalistiken. Bilden av medierna

som vänstervridna frodas framför allt bland personer på den politiska högerkanten, och i viss mån bland personer på vänsterkanten även om tendensen då tvärtom är att medierna uppfattas som högerorienterade (Oleskog Tryggvason & Andersson, 2022). Detta förhållande har beskrivits som fientliga-medier-effekten, vilken innebär att människor tenderar att uppfatta nyhetsmediers rapportering som kritisk eller missgynnande mot den sida man själv tillhör (Vallone m.fl., 1985; Arpan & Raney, 2003).

Innehållsstudier som gjorts i samband med allmänna val visar dock få tecken på en mer systematisk vänster- eller högervridning i den politiska nyhetsjournalistiken (Johansson & Strömbäck, 2019). Även om det historiskt har förekommit partipolitisk partiskhet i nyhetsmedia, där dagspressens nyhetsrapportering i samband med allmänna val tenderat att luta mer i riktning mot tidningens egen partipolitiska färg, har journalistikens professionalisering bidragit till en balansering från 1990-talet och framåt när det gäller vilka aktörer som gynnas respektive missgynnas i nyheterna (Asp & Bjerling, 2014). Dock tenderar aktörer som är mer förtroagna med hur mediernas rutiner och produktionsvillkor ser ut ofta att ges en mer gynnsam bevakning, vilket har beskrivits som ett slags strukturell partiskhet som uppstår till följd av medielogiken (Johansson, 2022). Möjligen är detta en av förklaringarna till att vissa grupper upplever den egna världsbilden som förfördelad i media.

Både äldre och nyare studier har visat att det inte sällan råder visst tvivel hos allmänheten om huruvida nyhetsjournalistiken verkligen är opartisk. I 1988 års nationella SOM-undersökningen fick respondenterna bedöma i vilken utsträckning nyhetsjournalister alltid försöker vara opartiska i sitt arbete, vilket 37 procent ansåg stämde medan en knapp majoritet, 52 procent, inte höll med.¹ Runt mitten av 1990-talet undersöktes i vilken utsträckning morgontidningar respektive kvällspressen upplevdes som opartiska. Morgontidningarna kom ut mer fördelaktigt än kvällstidningarna, då 67 procent menade att det åtminstone delvis stämde att deras nyhetsrapportering var opartisk (13 procent svarare att det stämde helt) medan 45 procent ansåg att kvällstidningarnas nyheter åtminstone delvis präglades av opartiskhet (3 procent svarade att det stämde helt).² När en liknande fråga ställdes i slutet av 1990-talet bedömde 31 procent att det ofta förekom partiskhet i morgonpressens rapportering om politiska nyheter medan 39 procent ansåg att motsvarande stämde för kvällspressen (Weibull, 1999).

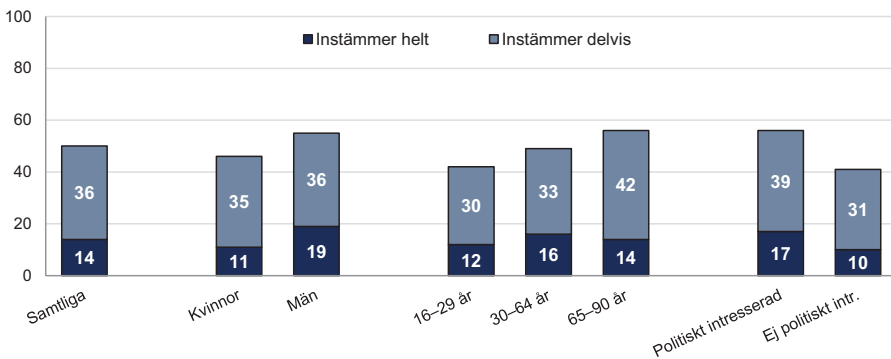
Nyare studier pekar i samma riktning. En relativt vanlig uppfattning är att journalister låter sina privata åsikter påverka nyhetsrapporteringen (Andersson, 2018). Medier upplevs inte heller vara transparenta med varför vissa frågor och vissa perspektiv ges utrymme, vilket skapar misstankar om att medier och journalister driver dolda agendor (Andersson, 2022a, 2022b). Det handlar inte primärt om att medierna målar upp falska bilder eller är tydligt vridna åt vänster eller höger, utan om att nyhetsmedierna på nyhetsplats tros ge uttryck för åsikter och ta ställning i olika frågor på ett mer generellt plan (Andersson, 2022a).

Dolda agendor i nyheterna?

I den nationella SOM-undersökningen 2022 har respondenterna fått uppge i vilken utsträckning de instämmer i påståendet att svenska medier ofta har en politisk agenda i sin nyhetsbevakning. Resultatet visar att 14 procent instämmer helt i påståendet medan 36 procent delvis instämmer (figur 1). Andelen helt eller delvis instämmande bland kvinnor är 46 procent medan 55 procent av männen är av samma åsikt. Det kan också skimras en viss nivåskillnad mellan yngre och äldre respondenter, där 42 procent av unga mellan 16–29 år instämmer i att medierna ofta har en politisk agenda i nyhetsbevakningen, medan 56 procent av 65–90-åringarna håller med. Mellan de yngsta och de äldsta står 30–64-åringarna, av vilka 49 procent instämmer.

Det är möjligen förvånande att det är äldre som i högst utsträckning anser att det finns bakomliggande motiv i nyhetsrapporteringen. Yngre är generellt mer källkritiska än äldre (Internetstiftelsen, 2019) och uppvisar vanligen också något lägre förtroende för nyhetsmedier (Andersson, 2021). Det vore därför rimligt att tro att unga skulle förhålla sig mer kritiska till mediernas nyhetsrapportering. De äldsta har dock vuxit upp i en tid då partipressen var stark och nyhetsjournalistiken ännu inte hade professionaliserats. Människors medievanor och medieattityder ofta är präglade av det medielandskap som fanns under deras formativa år (Volkmer, 2006; Kalmus m.fl., 2013), varför det hos äldre troligen finns kvar en bild av att det i vissa medier inte råder helt vattentäta skott mellan nyhetsjournalistik och åsiktsjournalistik.

Figur 1 Andel som instämmer i att svenska medier ofta har en politisk agenda i sin nyhetsbevakning, efter kön, ålder och politiskt intresse, 2022 (procent)

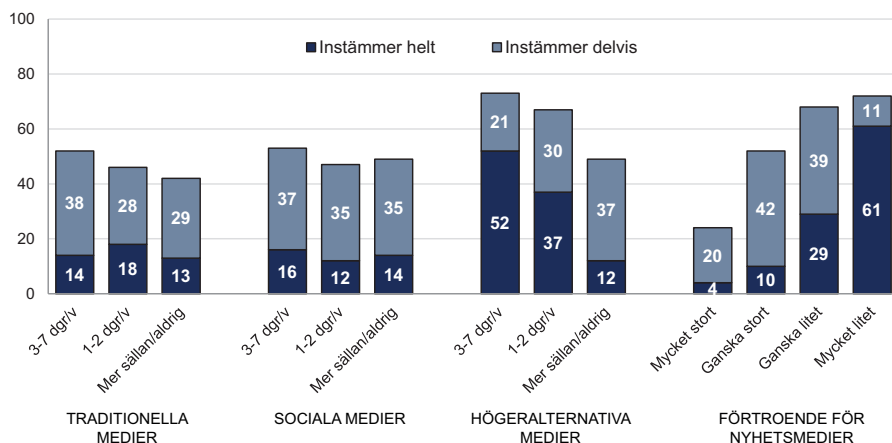
Kommentar: Frågan lyder 'Vilken är din åsikt om följande påståenden? – Svenska medier har ofta en politisk agenda i sin nyhetsbevakning' med svarsalternativen 'Instämmer helt', 'Instämmer delvis', 'Instämmer knappast', 'Instämmer inte alls', 'Ingen uppfattning'. Figuren visar andel instämmer helt/delvis. Totalt antal svar är 1 747, minsta antal svar på gruppnivå är 222 (16–29 år). För kön och politiskt intresse är signifikansen 95 procent, medan skillnaden mellan yngre och äldre är signifikant på en nivå om 99,9 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Utöver skillnaderna relaterade till kön och ålder, kan det också noteras en tydlig skillnad mellan personer som är intresserade av politik och personer som inte har något politiskt intresse. Hos de politiskt intresserade instämmer 56 procent helt eller delvis i att medierna ofta har en politisk agenda i nyhetsbevakning, en andel som hos politiskt ointresserade är 41 procent.

Mest uttalade är dock skillnaderna relaterade till hur stort eller litet förtroendet är för svenska nyhetsmedier generellt. Personer med mycket stort förtroende håller i betydligt lägre utsträckning med om att medierna har en politisk agenda i nyhetsbevakningen: 4 procent instämmer helt och 20 procent delvis (figur 2). Ju lägre förtroendeskattningen är desto större är andelen som instämmer i påståendet. Det gäller framför allt andelen som instämmer helt. Hos de med mycket litet förtroende håller 61 procent helt med om att påståendet stämmer, medan ytterligare 11 procent delvis håller med. Sett till andelen som instämmer helt är differensen mellan de med mycket stort förtroende och de med mycket litet förtroende således hela 57 procentenheter.

Figur 2 Andel som instämmer i att svenska medier ofta har en politisk agenda i sin nyhetsbevakning, efter nyhetskonsumtion och medieförtroende, 2022 (procent)

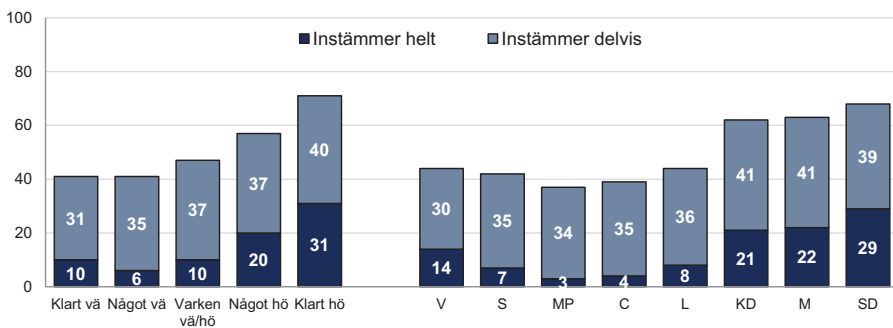

Kommentar: Frågan lyder 'Vilken är din åsikt om följande? – Svenska medier har ofta en politisk agenda i sin nyhetsbevakning' med svarsalternativen 'Instämmer helt', 'Instämmer delvis', 'Instämmer knappast', 'Instämmer inte alls', 'Ingen uppfattning'. Figuren visar andel instämmer helt/delvis. Trad. medier = dagspress, radio, tv (print/tablå, nyhetssajt). Alternativmedier = exv. Nyheter Idag, Fria Tider, Swebbtv. Minsta antal svar är 74 (mycket litet förtroende). Skillnaderna mellan hög- och lågfrekventa användare av högeralternativa medier respektive mellan mycket stort och mycket litet förtroende för nyhetsmedier signifikanta på en nivå om 99,9 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

En generell trend som har kunnat skönjas i allmänhetens förtroende för medier är att graden av politisering har ökat markant sedan tidigt 2010-tal (Andersson & Weibull, 2018; Andersson & Oscarsson, 2020). Förändringen präglas av en ökande differens mellan personer till vänster i politiken och personer längst till höger; förtroendet hos de förra har stärkts medan förtroendet hos de senare har minskat. En liknande tendens kan ses i uppfattningen om huruvida det finns en politisk agenda i mediernas nyhetsrapportering. Ju längre höger ut på den politiska skalan individen placerar sig, desto större är misstron mot mediernas opartiskhet. Bland personer till vänster uppger 41 procent att de instämmer, av vilka majoriteten svarar att de delvis instämmer (figur 3). Bland personer klart till höger instämmer 71 procent, av vilka 31 procent instämmer helt. Sett till partisympati är det hos KD:s, M:s och SD:s sympatisörer som störst skepsis finns. Högerpartiernas kritiska inställning till medier, då i synnerhet public service, återspeglas således även bland partiernas sympatisörer. När en fråga om huruvida morgonpressen respektive kvällspressen ofta var partiska i nyheter om politik ställdes i 1998 års SOM-undersökning gjorde sympatisörer till S och MP den mest kritiska bedömningen av morgonpressen, följt av V-sympatisörer, medan sympatisörer till M och dåvarande Folkpartiet (L) var mest kritiska till kvällspressen.³ Det mönster som har kunnat ses i partisympatisörers förtroende för medieinstitutioner, där sympatisörer till vänster har fått större förtroende över tid medan förtroendet bland sympatisörer till höger har minskat (Andersson & Weibull, 2018), tycks således även gälla för bedömningen av mediernas partiskhet.

Figur 3 *Andel som instämmer i att svenska medier ofta har en politisk agenda i sin nyhetsbevakning, efter vänster-högerideologi och partisympati, 2022 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder 'Vilken är din åsikt om följande? – Svenska medier har ofta en politisk agenda i sin nyhetsbevakning'. Svarsalternativen är 'Instämmer helt', 'Instämmer delvis', 'Instämmer knappast', 'Instämmer inte alls', 'Ingen uppfattning'. Figuren visar andel instämmer helt/delvis. Minsta antal svar är 72 (KD-sympatisörer). Skillnaderna mellan vänster och höger respektive V-sympatisörer och SD-sympatisörer är signifikanta på en nivå om 99,9 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Olika oberoende medier

Det kan kanske tyckas som att människors tilltro till nyhetsmedier är låg, givet resultaten ovan. Så är dock långt ifrån fallet. Tidigare studier har visat att allmänheten oftast sätter stort värde på sina medier, inte minst när det gäller lokala och nationella morgontidningar, TV4 och public service (Andersson, 2022). Det generella förtroendet för mediernas innehåll har följt ungefär samma mönster de senaste decennierna, där Sveriges Television (SVT) och Sveriges Radio (SR) uppstår ett högt förtroende, TV4 och morgontidningarna placerar sig på ett slags mellanposition och kvällstidningar hamnar i botten (Andersson, 2020).

Det ser ungefär ut på samma sätt när det gäller bilden av huruvida medierna är oberoende ”när de berättar om samhället”. Det är inte helt givet vilket slags innehåll människor har i åtanke när de gör sin bedömning, men formuleringen torde kunna leda tankarna till nyheter, samhällsprogram, analyser och ledarmaterial. För kommersiella medier kan det möjligen vara så att också det reklambaserade innehållet finns med i bakhuvudet när människor gör sina bedömningar, eftersom nyheter och andra typer av redaktionellt material varvas med annonser och reklamslag i dessa medier. De medier som allmänheten i högst utsträckning uppfattar som oberoende i förhållande till olika slags intressen är SVT och SR, där 69 procent instämmer helt eller delvis i att SVT förhåller sig oberoende och 66 procent menar att detsamma gäller för SR (tabell 1). Därefter följer ett kluster av medier bestående av TV4, Dagens Nyheter (DN), lokala morgontidningar och Svenska Dagbladet (SvD), vilka 38–45 procent karakteriserar som oberoende.

Tabell 1 Bedömning av olika mediernas oberoende, 2022 (procent, balansmått)

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer knappast	Instämmer inte alls	Ingen uppfattning	S:a	Balansmått
Sveriges Television	33	36	9	8	14	100	+52
Sveriges Radio	33	33	9	7	18	100	+50
TV4s kanaler ¹	19	36	19	11	25	100	+15
Dagens Nyheter	12	29	13	8	38	100	+20
Den lokala morgontidningen ²	10	32	14	7	37	100	+21
Svenska Dagbladet	10	28	14	7	41	100	+17
Aftonbladet	5	21	26	18	30	100	-18
Expressen	4	21	26	16	33	100	-17

Kommentar: Frågan lyder ’I vilken utsträckning instämmer du i att följande medier och internet-tjänster är oberoende, i relation till politiska, ekonomiska eller andra särintressen när de berättar om samhället och världen?’. ¹Lydelsen är ’TV4s kanaler (t.ex. TV4, 7, C More)’. ²Lydelsen är ’Den lokala morgontidningen där du bor’. Svarskalan framgår av tabellen. Balansmått avser andel stort värde minus andel litet värde och varierar mellan -100 (alla svarar litet värde) och +100 (alla svarar stort värde). I basen ingår samtliga som har uppgett svar för minst en aktör. Antal svar är 1 681.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Precis som i många andra sammanhang görs en mer kritisk bedömning av kvällstidningarna. Var fjärde person menar att Aftonbladet och Expressen förhåller sig oberoende till olika aktörer när de berättar om världen. Kvällstidningarna är de enda medierna där andelen som inte håller med om att tidningarna är oberoende är större än andelen som menar att de är oberoende, vilket ger en negativ bedömningsbalans (Aftonbladet -18, Expressen -17).

De bakgrundsfaktorer som är särskilt betydelsefulla för bedömningen av mediers oberoende, är ålder, vänster-högerideologi, partisynpati och generellt förtroende för nyhetsmedier. Kön har däremot ingen avgörande roll. För SVT och SR är differensen mellan yngre och äldre 10 procentenheter, där äldre i högre utsträckning än yngre bedömer SVT och SR som oberoende. Yngre har i sin tur större tilltro till DN:s och SvD:s förmåga till oberoende. Åldersfaktorn spelar däremot mindre roll för bedömningen av kvällspressen.

Ideologiskt antar bedömning av SVT:s, SR:s, den lokala morgontidningens och Aftonbladets oberoende en mer kritisk skepnad ju längre höger ut svarspersonerna står. Exempelvis håller 52 procent i gruppen klart till höger med om att SVT är oberoende när de berättar om världen, en andel som i gruppen något eller klart till vänster är 82 procent. Procentdifferensen mellan vänster och höger är 30 både för SVT och SR.

De partisynpatissörerna som utmärker sig genom störst tilltro till public services oberoende finns hos Centerpartiet och Miljöpartiet, medan Sverigedemokrater står på motsatt sida. Åttiotre procent av C-synpatissörerna bedömer att Sveriges Radio är oberoende, en andel som bland SD-synpatissörer är låga 32 procent. Gruppens kritiska bild av SVT och SR är inte särskilt förvånande givet partiets argumentation i den allmänna debatten. För övriga medier är skillnaderna inte lika omfattande. Med undantag för Expressen, gör SD-synpatissörer överlag en mer kritisk bedömning av de olika medieaktörernas oberoende jämfört med andra partisynpatissörer. Resultatet ligger ungefär i linje med hur skillnaderna mellan olika partisynpatissörers förtroendebedömningar har sett ut under 2010- och 2020-talet (Andersson, 2022).

Tabell 2 Bedömning av olika mediers oberoende, efter kön, ålder, vänster-högerideologi och partisympati, 2022 (procent)

	SVT	Sveriges Radio	TV4s kanaler	Dagens Nyheter	Svenska Dagbladet	Lokal morgontidning	Aftonbladet	Expressen
KÖN								
Kvinnor	71	67	45	42	38	44	26	24
Män	68	64	45	40	39	40	26	25
ÅLDER								
16–29 år	61	56	41	44	40	36	29	27
30–64 år	70	67	45	47	44	42	28	27
65–90 år	72	68	47	32	28	45	23	22
IDEOLOGI								
Klart vänster	82	78	41	45	38	45	36	26
Något vänster	83	81	53	48	42	49	33	29
Varken vä/hö	62	55	41	34	29	37	24	22
Något höger	68	66	48	45	45	44	22	23
Klart höger	52	48	41	34	38	36	21	26
PARTISYMPATI								
V	78	75	38	47	43	38	29	23
S	80	74	50	41	35	46	34	28
MP	84	81	53	54	49	42	26	25
C	85	83	57	56	45	52	23	19
L	76	76	43	62	58	47	26	28
KD	56	54	53	38	45	44	21	25
M	70	65	51	45	45	46	27	29
SD	44	32	36	24	26	29	15	21

Kommentar: Frågan lyder 'I vilken utsträckning instämmer du i att följande medier och internet-tjänster är oberoende, i relation till politiska, ekonomiska eller andra särintressen när de berättar om samhället och världen?'. Svartalternativen är 'Instämmer helt', 'Instämmer delvis', 'Instämmer knappt', 'Instämmer inte alls', 'Ingen uppfattning'. Figuren visar andel instämmer helt/delvis. I basen ingår samtliga som har uppgett svar för minst en aktör. För beräkning av balansmått, se tabell 1. Minsta antal svar är 76 (L-sympatisörer), 70 (KD-sympatisörer) och 57 (MP-sympatisörer). Skillnaderna mellan yngre och äldre är signifikanta på en nivå om 99,9 procent för alla medier utom TV4 och lokal morgontidning (vars signifikans är >95 procent). Skillnaderna mellan klart vänster och klart höger är signifikanta på en nivå 99,9 procent för SVT, SR, lokal morgontidning och AB (signifikans för övriga medier är >95 procent). För skillnader mellan V- respektive SD-sympatisörer är signifikansen 99,9 procent för SVT, SR, DN och lokal morgontidning (signifikans för övriga medier är >95 procent).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

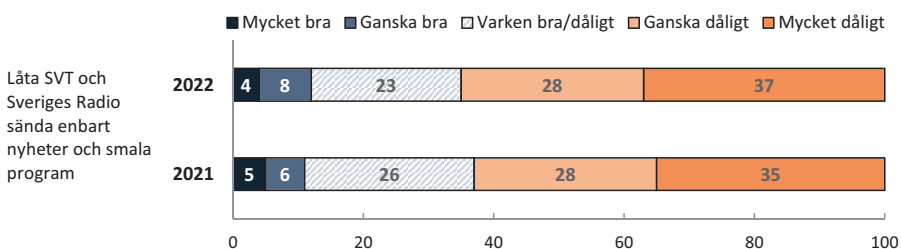
Hur ser det då ut när de som anser att SVT och SR är oberoende tar ställning till omfattningen av public services programverksamhet? I vilken mån förekommer skillnader jämfört med dem som inte håller med om att SVT och SR är oberoende? Det är en av frågorna som tas upp i kapitlets sista avsnitt.

Inget stöd för ett smalare public service trots kritiska höger röster

I 2022 års Tidöavtal, tecknat mellan regeringspartierna (M, KD, L) och SD, har parterna kommit överens om att låta en parlamentarisk kommitté utreda förutsättningarna för framtidens public service. I direktivet från februari 2023 anges att kommittén ska föreslå hur regleringen av public serviceuppgifterna ska se ut under den kommande tillståndspanoriden 2026–2033. Enligt direktivet, benämnt som ”Långsiktiga villkor för ett hållfast och oberoende public service”, ska de förslag som kommittén tar fram syfta till att ”skapa goda förutsättningar för public service-verksamheten och upprätthålla och värna dess oberoende” (Regeringen, Dir. 2023:27: 1).

Trots att flera politiska partier önskar en reformering av public service, finns det inget allmänt stöd för att smala av verksamheten. Frågan om huruvida SVT och SR enbart ska få sända nyheter och smala program har ställts i både 2021 och 2022 års nationella SOM-undersökning och svarsmönstret är mycket stabilt. Majoriteten, 65 procent, motsätter sig förslaget år 2022, medan 12 procent menar att förslaget är bra (figur 4). En förändring av SVT och SR i denna riktning faller således inte i särskilt god jord hos allmänheten.

Figur 4 *Inställning till förslaget att låta SVT och Sveriges Radio enbart sända nyheter och smala program, 2021–2022 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder 'Vilken är din åsikt om följande förslag? – Låta SVT och Sveriges Radio sända enbart nyheter och smala program'. Svartalternativen framgår av figuren. Antal svar 2022 är 1 621.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021–2022.

Avsaknaden av stöd går som en röd tråd genom olika gruppers bedömningar.⁴ Oavsett ålder är det endast en liten andel, cirka var tionde person, som tycker att förslaget om ett smalare public service är bra (tabell 3). Desto större är andelen som menar att förslaget är dåligt. När andelen positiva respektive kritiska inom varje åldersgrupp jämförs visar det sig att förslaget möter störst motstånd i de äldre grupperna. Åsiktsbalansen hos 50–64-åringar och 65–90-åringar är -62 respektive -59, medan balansen bland 16–29-åringar är -31. Jämfört med övriga åldersgrupper svarar en relativt stor andel av de unga, 38 procent, att förslaget varken är bra eller dåligt. Sannolikt gör yngres lägre exponering för utbudet i SVT och SR det svårare att ta ställning till förslaget.

Nivåskillnaderna är dock större när det gäller ideologi och partisympati. Bland personer som står klart till vänster anser 77 procent att förslaget är dåligt, en åsikt som delas med 49 procent av personerna klart till höger (tabell 3). Det är framför allt sympatisörer till vänster- och mittenpartier som menar att förslaget är dåligt; andelen varierar mellan 71 procent (L-sympatisörer) och 77 procent (C-sympatisörer). Sympatisörer till KD och M visar inte fullt samma starka motstånd. Det beror dock inte på att fler bedömer förslaget som bra, utan på att andelen som inte tar ställning är större bland dessa sympatisörer. Ungefär sex av tio KD- respektive M-sympatisörer bedömer förslaget som dåligt, vilket är något anmärkningsvärt givet partiernas hållning i frågan. Även bland SD-sympatisörerna saknas stöd för förslaget. Sexton procent menar att det är bra, 49 procent anser att det är dåligt.

Huruvida respondenterna tar del av SVT:s och SR:s nyhetsutbud eller inte påverkar också inställningen. Hos högfrekventa användare (dagligen) anser 71 procent att förslaget är dåligt (åsiktsbalans -62) medan 44 procent av icke-användare gör samma bedömning (åsiktsbalans -25) (tabell 3). Oavsett användningsfrekvens dominerar åsikten att förslaget är dåligt över åsikten att förslaget är bra. Andelen osäkra påverkas också av användningen. Hos högfrekventa användare svarar 20 procent att förslaget varken är bra eller dåligt, hos sällananvändare är andelen 37 procent. Utfallet är liknande när det gäller uppfattningen om huruvida SVT och SR är oberoende eller inte. I gruppen som bedömer SR som oberoende menar 75 procent att förslaget om ett smalare utbud är dåligt, i gruppen som inte ser SR som oberoende är andelen 41 procent. Bland de senare är det ungefär en tredjedel som inte tar ställning.

Tabell 3 *Inställning till att låta SVT och Sveriges Radio enbart sända nyheter och smala program, efter demografiska och politiska faktorer, medievänor och bedömning av oberoende, 2021/2022 (procent, balansmätt)*

	Bra förslag	Varken bra/dåligt	Dåligt förslag	S:a	Åsiktsbalans	Antal svar
KÖN						
Kvinnor	9	25	66	100	-57	1 615
Män	14	25	61	100	-47	1 507
ÅLDER						
16–29 år	16	38	47	100	-31	443
30–64 år	11	23	66	100	-55	1 605
65–90 år ¹	10	21	69	100	-59	1 030
IDEOLOGI						
Klart vänster	7	16	77	100	-70	383
Något vänster	8	19	73	100	-65	691
Varken vänster/höger	11	31	58	100	-47	786
Något höger	13	25	62	100	-49	823
Klart höger	17	29	54	100	-37	408
PARTISYMPATI						
V	9	18	73	100	-64	289
S	7	21	72	100	-65	875
MP	9	15	76	100	-67	118
C	8	15	77	100	-69	241
L	8	21	71	100	-63	115
KD	10	32	58	100	-48	125
M	14	27	59	100	-45	635
SD	17	35	48	100	-31	407
NYHETSANVÄNDNING SVT/SR²						
Dagligen	9	20	71	100	-62	1 742
5–6 dgr/vecka	10	24	66	100	-56	320
3–4 dgr/vecka	9	27	64	100	-55	334
1–2 dgr/vecka	15	32	54	100	-38	329
Mer sällan	18	37	45	100	-27	282
Aldrig	19	37	44	100	-25	131
SVT OBEROENDE³						
Oberoende	9	18	73	100	-64	1 110
Inte särskilt oberoende	26	31	43	100	-17	277
SR OBEROENDE						
Oberoende	8	17	75	100	-67	1 058
Inte särskilt oberoende	28	31	41	100	-13	257

Kommentar: Frågan lyder 'Vilken är din åsikt om följande förslag? – Låta SVT och Sveriges Radio sända enbart nyheter och smala program'. ¹Från och med 2022 ingår även 86–90-åringar i SOM-undersökningens urval. ²Nyheter i Aktuellt/Rapport, Ekot, P3 Nyheter, P4 lokalityheter, SVT lokala nyheter samt svt.se och sr.se. ³Frågan om mediernas oberoende har ställts i två olika formulär 2021 och 2022 varför jämförelsen här endast gäller 2022. Skillnaderna mellan ytterpunkterna är signifikanta på en nivå om 99,9 procent för alla grupper utom kön (som inte är signifikant).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021–2022.

Hur ser det då ut om hänsyn tas både till partisympati och bedömning av mediernas oberoende? För att antalet svarspersoner inte ska bli alltför lågt jämförs de tre största partierna, S, M och SD. För bedömningen av oberoende används här SVT som exempel. Oavsett partisympati dominerar åsikten att förslaget är dåligt bland dem som bedömer SVT som oberoende: Hos S-sympatisörer anser 87 procent att förslaget är dåligt och hos M- och SD-sympatisörer är 66 respektive 56 procent av samma åsikt (tabell 4). Läget ser något annorlunda ut i gruppen som inte anser att SVT och SR är oberoende. Antalet svarande är relativt få – hos S-sympatisörer mycket få – varför resultatet snarast bör ses som en indikation än som en exakt nivåskattning. Med det sagt: Hos M- och SD-sympatisörer som gör bedömningen ”inte oberoende” är svaren mer jämnt spridda över svarskategorierna. En tredjedel anser att förslaget är bra, en tredjedel att det är dåligt och en tredjedel tar inte ställning.

Tabell 4 Sympatisörers inställning till att låta SVT och Sveriges Radio enbart sända nyheter och smala program efter bedömning av oberoende, 2022 (procent, balansmätt)

	Bra förslag	Varken bra/dåligt	Dåligt förslag	S:a	Åsikts-balans	Antal svar
SOCIALDEMOKRATER						
SVT oberoende	5	17	78	100	-73	392
SVT inte särskilt oberoende	(18)	(30)	(52)	(100)	(-34)	27
MODERATER						
SVT oberoende	11	23	66	100	-55	228
SVT inte särskilt oberoende	29	34	37	100	-8	62
SVERIGEDEMOKRATER						
SVT oberoende	13	31	56	100	-43	98
SVT inte särskilt oberoende	31	37	32	100	-1	87

Kommentar: Frågorna lyder 'Vilken är din åsikt om följande förslag? – Låta SVT och Sveriges Radio sända enbart nyheter och smala program' respektive 'I vilken utsträckning instämmer du i att följande medier och internetjänster är oberoende, i relation till politiska, ekonomiska eller andra särintressen när de berättar om samhället och världen?'. Siffror inom parentes anger att antalet svarspersoner som resultaten bygger på är mycket lågt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Allmänhetens åsikter om (o)beroende och (o)partiska medier

Så vad kan då konstateras efter den här genomgången av allmänhetens bedömningar inom ett antal områden som på ett eller annat sätt berör mediers opartiskhet och oberoende? Ett första resultat är att en relativt hög andel upplever att medierna

har en politisk agenda i sin nyhetsbevakning. Hälften av svarspersonerna uttrycker uppfattningar om att det finns något slags dold agenda från mediernas sida, vilket indikerar att medierna inte är tillräckligt transparenta när det gäller nyhetsvärdering, arbetsmetoder och andra faktorer kopplade till nyhetsarbetet.

Ett andra resultat är att bedömningen av mediernas oberoende följer ett slags trappa där SVT och Sveriges Radio har en särställning i förhållande till andra medier genom sin position högst upp. Public service förefaller onekligen ha en stark position i befolkningen. Därmed inte sagt att detta förhållande skulle kunna förändras framöver, beroende på vilka strategiska val respektive bolagsledning väljer att göra och hur väl det operativa arbetet utförs. I anslutning till frågan om oberoende kan också noteras att kvällspressen som så många gånger förr faller ut mindre väl i allmänhetens bedömningar. Det tycks dock inte ha någon större betydelse för användningen av kvällstidningarnas nyhetsplattformar. Samma förhållande har även kunnat ses när det gäller kvällstidningarnas förtroende. Frågan är vad det är som gör att människor väljer att använda dessa medier trots att de är tveksamma till deras innehåll och oberoende. Det finns rimligen en viss koppling till frågan om dolda agendor och mediers opartiskhet, även om den inte har varit möjlig att undersökas här. Äldre studier har visat att mediepubliken ofta förknippat kvällspressen med för mycket personligt tyckande hos journalister (Weibull, 1999), vilket åtminstone i viss mån knyter an till frågan om partiskhet. Kvällspressens stora dragningskraft handlar inte enbart om deras funktion som nyhetsförmedlare utan om att människor söker sig till tidningssajterna för att bli underhållna, fördriva tiden eller interagera med specifika personer (journalister, experter inom olika områden idrottsprofiler osv) (jfr. Ruggerio, 2000; Sundar & Limperos, 2013).

Det tredje resultatet går i linje med bedömningarna av mediers oberoende, mer specifikt i bedömningen av SVT och SR. Trots att det i den allmänna debatten höjts (höga) röster för att smalna av public services uppdrag, är det inte ett förslag som svenska folket ställer sig bakom. Inte ens bland de mest public servicekritiska grupperna finns majoritet för en sådan förändring, trots att de ofta sympatiserar med politiska partier som förespråkar mer genomgripande omstruktureringar av public serviceuppdraget. Det handlar primärt om KD, M och SD, där väljare och valda förefaller ha olika bild av hur public service ska, eller inte ska, se ut. Huruvida differenserna beror på att partierna inte känner till vad de egna sympatisörerna tycker i vissa frågor eller om de helt enkelt väljer att bortse detta, får låtas vara osagt.

Noter

- ¹ Bearbetning av datamängd Den nationella SOM-undersökningen 1988 (Göteborgs universitet, SOM-institutet, 1991).
- ² Bearbetning av datamängd Den nationella SOM-undersökningen 1996 (Göteborgs universitet, SOM-institutet, 2011a).
- ³ Bearbetning av datamängd Den nationella SOM-undersökningen 1998 (Göteborgs universitet, SOM-institutet, 2011b).
- ⁴ I jämförelsen mellan olika grupper bedömningar har resultaten för 2021 och 2022 slagits samman i syfte att öka antalet svarspersoner i grupper som vanligtvis är små (exempelvis MP-, L- och KD-sympatisörer).

Referenser

- Andersson, Ulrika (2018). Polariserat förtroende för nyhetsrapporteringen om brottslighet och invandring. I Lars Truedson (red), *Fejk, filter, faktaresistens och fula troll*. Stockholm: Institutet för mediestudier.
- Andersson, Ulrika (2021). Mediers samhällsvärde och oberoende spelar stor roll för förtroendet. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red), *Ingen anledning till oro(?)*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika (2022a). *I huvudet på sällananvändare*. Rapport 2022:2. Göteborg: Medier & Demokrati, Lindholmen Science Park.
- Andersson, Ulrika (2022b). *Oro för dold agenda skapar misstro mot journalistik*. Rapport 2022:3. Göteborg: Medier & Demokrati, Lindholmen Science Park.
- Andersson, Ulrika (2022c). *Svenska nyhetsvanor 2022*. Stockholm: Myndigheten för press, radio och tv.
- Andersson, Ulrika & Henrik Oscarsson (2020). (Parti-)politiserat institutionsförtroende. I Ulrika Andersson, Anders Carlander & Patrik Öhberg (red), *Regntunga skyar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika & Lennart Weibull (2018). Polariserat medieförtroende. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red), *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Arpan, Laura M. & Arthur A. Raney (2003). An experimental investigation of news source and the hostile media effect. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 80(2): 265–281.
- Asp, Kent & Johannes Bjerling (2014). *Mediekratin – mediernas makt i svenska val*. Stockholm: Ekerlids.
- Dir. 2018:51. Kommittédirektiv. Några frågor på tryck och yttrandefrihetsområde.

- Göteborgs universitet, SOM-institutet (1991). Den nationella SOM-undersökningen 1988. Svensk nationell datatjänst. Version 1.0. doi.org/10.5878/002377
- Göteborgs universitet, SOM-institutet (2011a). Den nationella SOM-undersökningen 1996. Svensk nationell datatjänst. Version 2.0. doi.org/10.5878/002352
- Göteborgs universitet, SOM-institutet (2011b). Den nationella SOM-undersökningen 1998. Svensk nationell datatjänst. Version 2.0. doi.org/10.5878/002350
- Hallin, Daniel & Paolo Mancini (2004). *Comparing media systems: three models of media and politics*. New York: Cambridge University Press.
- Internetstiftelsen i Sverige (2019). *Svenskarna och internet 2019*. Stockholm: IIS.
- Johansson, Bengt (2022). Är public service-medierna partiska? I Johannes Bjerling (red), *Public service – en svensk kunskapsöversikt*. Göteborg: Nordicom.
- Johansson, Bengt & Jesper Strömbäck (2019). *Kampen om mediebilden. Nyhetsjournalistik i valrörelsen 2018*. Stockholm: Institutet för mediestudier.
- Kalmus, Veronika, Masso, Anu & Marju Lauristin (2013). Preferences in media use and perception of inter-generational differences among age groups in Estonia: a cultural approach to media generations. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook*, 11(1): 15–34.
- Kristdemokraterna (2022). Public service. <https://kristdemokraterna.se/var-politik/politik-a-till-o/public-service> [Hämtad 2023-05-10]
- Kulturutskottets betänkande 2020/21:KrU3. Radio och tv i allmänhetens tjänst. Sveriges riksdag.
- Kulturutskottets betänkande 2022/23:KrU9. Frågor om public service och film. Sveriges riksdag.
- Lindeberg, Aura (2023). Digital strategies and third-party platforms: How Nordic public service media are reframing their audio strategies for the future. *Journal of Digital Media & Policy*.
- Oleskog Tryggvason, Per & Ulrika Andersson (2022). Svenska folkets uppfattningar om nyheternas vänster-högerplacering. I Ulrika Andersson, Henrik Oscarsson, Björn Rönnerstrand & Nora Theorin (red), *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Proposition 2018/19:136. Ett modernt public service nära publiken – villkor 2020–2025.
- Ruggerio, Thomas E. (2000). Uses and Gratification Theory in the 21st Century. *Mass Communication and Society*, 3(1): 3–37.
- Saurwein, Florian, Eberwein, Tobias & Matthias Karmasin (2019). Public Service Media in Europe: Exploring the Relationship between Funding and Audience Performance. *Javnost - The Public*, 26(3): 291–308.
- SOU 1975:78. *Svensk press. Pressens funktioner i samhället*. Stockholm: Fritzes förlag.
- SOU 1995:37. *Vårt dagliga blad. Stöd till svensk dagspress*. Stockholm: Fritzes förlag.
- SOU 2020:45. *Ett ändamålsenligt skydd för tryck- och yttrandefriheten*. Stockholm: Elanders.

- Sundar, S. Shyam & Anthony M. Limperos (2013). Uses and Grats 2.0: New gratifications for new media. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 57(4): 504–525.
- Vallone, Robert P., Ross, Lee & Mark R. Lepper (1985). The hostile media phenomenon: biased perception and perceptions of media bias in coverage of the Beirut massacre. *Journal of personality and social psychology*, 49(3): 577–585.
- Volkmer, Ingrid (red, 2006). *News in Public Memory. An International Study of Media Memories Across Generations*. New York: Peter Lang.
- Weibull, Lennart (1983). *Svensk tidningsläsning*. Stockholm: Liber.
- Weibull, Lennart (1999). Vad menas med negativa nyheter? I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Ljusnande framtid*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart & Ingela Wadbring (2020). *Det svenska medielandskapet. Traditionella och sociala medier i samspel och konkurrens*. Lund: Studentlitteratur.

